

Noter til *Skrammellegepladsen 1943*

Af Ning de Coninck-Smith

Noter

Forfatteren vil gerne takke følgende personer for inspirerende samtaler, hjælp og gode kommentarer undervejs i arbejdet med denne bog: Stig Lennart Andersson, Sonja Poll, Mia Andersen, Hans Henrik Øhlers, Lene Nielsen, Helle Nebelong, Ole Schultze Henriksen, Olav W. Bertelsen, Christina Dreyer Nielsen, Jytte Hare, Jon Winder, Bente Dausgaard, Marc Malmdorf Andersen, Thomas Høxbroe Mørk, Claus Henriksen, Birgitte Possing, Tora Korsvold, Anette Faye Jacobsen og Oscar Guldbæk Holgersen samt de lokalhistoriske arkiver/samlinger i Kolding, Lyngby-Taarbæk, Odense, Århus og Rødovre. Og som altid, en særlig tak til Signild Vallgård, Tyge Krogh og Mogens Rüdiger.

Kilder til legepladsens historie

Denne bog har nydt godt af, at flere tidsskrifter som *Havekunst/Landskab 1920-2017*, *Boligen 1933-2019* og *Samvirke 1928* - er blevet digitaliserede. Andre vigtige kilder er tidsskriftet *Legepladsen*, udgivet af Dansk Legeplads Selskab. Med enkelte huller har jeg haft adgang til årgang 1997 – 2014, men tidsskriftet har formentlig en historik, der rækker længere tilbage. Det kongelige biblioteks samling af firmakataloger og nyhedsbrevet, *Kompan News 1998-2002*, har endvidere været meget nyttige. Enkelte eksemplarer af nyhedsbrevet og kataloger er benyttet i Kompans firmaarkiv.

En central kilde er de 11 scrapbøger, som initiativtageren til stiftelsen af Dansk Legeplads Selskab, psykologen Jens Sigsgaard, lavede fra den første avisomtale efter selskabets stiftelse 27.2.1959 og frem til 25.9.1970. Samlingen er ikke komplet, således mangler der udklipsbøger fra 1964 og fra det meste af 1969. Bøgerne blev fundet i Frie Børnehavers arkiv, der delvist er overført til Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Andet materiale vedr. Dansk Legeplads Selskab befinder sig i Dansk Historisk Pædagogisk Forening og Samling.

Øvrige avisartikler er fundet ved brug af Smurf/Mediastream, InfoMedia samt Politikens digitale avisarkiv. Endvidere har jeg benyttet Københavns stadsarkivs samling af digitaliserede pensionisterindringer.

Alle citater i denne bog er nænsomt tillempet nutidig retskrivning og grammatik.

s. 2-3

Bertelsen, John: ”Daglig Liv paa Skrammellegepladsen”, kronik, *Ekstra Bladet* 20.10.44. Bendix, Henrik et al. (red.): *Børn af Skrammel – dansk pædagogik der inspirerer verden*. Eget forlag 2013, s. 41.

s. 4-5

Bendix, s. 27.

Sørensen, C. Th.: *Parkpolitik i Sogn og Købstad*. København: Gyldendalske Boghandel, 1938. s. 54.

Allen, Marjory and Mary Nicholson: *Memoirs of an Uneducated Lady, Lady Allen of Hurtwood*, London: Thames and Hudson, 1975, s. 196. Vedtægterne for DLS er gengivet i Benny Schytte, Dansk Legeplads Selskabs historie 1999-2009. *Legepladsen* 3-4, 2009, s. 3-7, citat s. 3; C. Th. Sørensen takkede i brevet af 8.9.1947 for modtagelsen af en kopi af Lady Allen of Hurtwoods artikel i *Picture Post* fra 1946, hvori hun omtalte ”min ’Skrammellegeplads’”. Brevet var skrevet på dansk og efterfølgende oversat til engelsk. Sørensen kunne ikke engelsk, hvilket han gav som forklaring på, hvorfor han ikke havde mødt hende under hendes besøg i København i foråret 1946. (brev i Sonja Polls arkiv, læg Lady Allen of Huntwood 1947-1976). Om udbredelsen af skrammellegepladser i England, se Kozlovsky, Roy, Adventure Playgrounds and Postwar Reconstruction i Gutman, Marta and Ning de Coninck-Smith (eds.): *Designing Modern Childhoods. History, Space and the Material Culture of Children*, Rutgers University Press, 2008, p. 171-192; John Bertelsens liv er beskrevet i Schultze Henriksen, Ole: *Skrammellegepladsen*, Kandidatopgave, DLH, 1995 (online), s. 17-21.

s. 6-7

Bertelsen, John: ”Skrammellegepladsen i Emdrup”. *Vore Børn*, 7.9.1944, s. 53-56, s. 54; Bertelsen, John: *Trolden i æsken*. Gyldendal, 1954. Om skrammellegepladsens første 25 år se jubilæumsskriftet *Skrammellegepladsen i Emdrup 1943-1968*, u. å.

Vedr. engelske skrammellegepladser Cowman, Krista: ”The Atmosphere is Permissive and Free”: The Gendering of Activism in the British Adventure Playgrounds Movement, ca. 1948–70. *Journal of Social History*, Volume 53, Number 1, Fall 2019, pp. 218-241, Ellen Key, 1900: *Barnets Aarhundrede*. Autoriseret Oversættelse, Gyldendalske Boghandels. Forlag, 1902, side 142.

s. 8-9

Øland, Trine, 2021: ”Mens de vilde Stammer bliver staende paa omtrent samme Udviklingstrin, saa venter vi dog, at vore Børn skal fortsætte deres Udvikling – progressivismens centrale pædagogiske begreber og racismens funktionsmåde.” *Uddannelseshistorie* 2021, s. 32-56; Fallace, Thomas. ”Recapitulation Theory and the New Education: Race, Culture, Imperialism, and Pedagogy, 1894-1916.” *Curriculum inquiry* 42.4 (2012): 510–533. Rasmussen, Vilhelm: *Børnehavebarnet*, Gyldendalske Boghandel, 1918, s. 91, samme, *Barnets sjælelige Udvikling i de første fire Aar*, Gyldendalske Boghandel 1913, s. 1 og s. 5. C. Th. Sørensen: Etagehusets have, *Arkitekten* årg. 37, 1935, s. 49-64, s. 59 vedr. beboerreaktionerne. Se også Schultze Henriksen, 1995, s. 30-31, 33.

Om skrammellegepladsens først år, se bl.a. Bertelsen. John: Skrammellegepladsen i Emdrup, *Vore Børn* 1944, nr. 7, s. 53-56; samme: Dagligt Liv paa Skrammellegepladsen, kronik, *Ekstra Bladet*, 20.10.1944; Paa Skrammellegepladsen, samtale med Hjalmar Havelund, *Børn. Alle Forældres Blad*, september 1945, s. 12-18. En samlet oversigt over John Bertelsens mange beretninger om livet på skrammellegepladsen og tankerne bag findes i Schultze Henriksen, 1995, s. 101ff, se også fotoalbum på skolehistorie.au.dk og mange fotografier i Dansk Historisk Pædagogisk Forening og Samling.

Fraværssedlen er gengivet i Faye Jacobsen, Anette m.fl.: *Dansk skolehistorie*, bind 4, Aarhus Universitetsforlag s. 150; om de jødiske børn i Danmark under besættelsen, se Lone Rünitz: *Diskret ophold. Jødiske flygtningebørn under besættelsen*, 2010, og Sofie Lene Bak: *Ikke noget at tale om. Danske jøders krigsoplevelser 1943-1945*, 2010. Se også Bodil Farup, Krigen og Børnenes Nerver i *Og hverdagen skiftede*, red. Inger Merete Nordentoft og Aage Svenstorp, Carl Allers Bogforlag 1946, s. 103-110.

s. 11

Tal vedr. antallet af dræbte børn findes i *Krigsdødsfald i Danmark under den anden verdenskrig 1939-1945*, udgivet af Sundhedsstyrelsen, 1949; kampagnen er omtalt i Faye Jacobsen, Anette m.fl., s.146; vedr. ungdomskriminaliteten, se Sode Madsen, Hans: *Farlig ungdom: samfundet, ungdommen og Ungdomskommissionen 1945-1970*, Aarhus Universitetsforlag 2003; Vedr. børnelokkere, se Ning de Coninck-Smith: "Fare, fare alfarvej. Om fortællinger, meninger og rygter om børnelokkere i årene 1930-60" i Langen, Ulrik og Sørensen, Jacob: *Rygternes Magt*, Høst og Søn, 2004, s. 166-187.

s. 12-13

Kanon for børnekultur | faktalink

Kozlovsky, 2008; Golden, Deborah, Aviezer, Ora, Ziv, Yair: "Modern pedagogy, local concerns: The Junkyard on the kibbutz kindergarten." i *Paedagogica Historica*, June 2018, Vol. 54, Issue 3, p. 355-370; Cartographie | TAPLA (hypotheses.org) er et kort over skrammellegepladser i Europa med oplysninger om funktionsperiode. Guide des sources d'archives | TAPLA (hypotheses.org) rummer oplysninger om de bevarede arkivalier til de enkelte skrammellegepladser. Om forbundne fortællinger se de Coninck-Smith, Ning, and Charlotte Appel: "500 Years of Danish School History: Methodologies, Agencies, and Connecting Narratives." i *Paedagogica historica* (2021): 1-20. Vedr. Arkitekturhistoriens metoder se Whyte, William: "How do buildings mean?" Some issues of interpretation in the history of architecture. *History and Theory: Studies in the philosophy of history* 45.2 (2006): 153-177.

Baseret på folkloristiske optegnelser findes der flere beskrivelser af børneleg tilbage i historien, se fx Fabricius, Nina: "Legetøj og spil", særtryk af *Arv og eje*, 1974; samme "En landsby set i legeperspektiv. Børnelege i en dansk landsby omkring år 1900", *Nord Nytt* 1: 1971, s. 38-46; vedr. 'legeepidemier' og danske børns lege omkring 1970, se Møller Lassen, Viggo: *Børns lege – om lege, legealdre og legeepidemier*, Munksgaard, 1972. Vedr. børnelege i 1950'erne, se Kristensen, Hans og Niels Helberg (red.): *På fri fod. Gamle byplanlæggere ser tilbage på barndomslivet*,

Byplanhistorisk udvalg, skrift nr. 75, u.å. Et bud på det 21. århundredes legeplads er Richard Dattner Architects: Rory Meyers Children's Adventure Garden & Exploration Center, Texas, USA.

s. 16-17

Der citeres fra https://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaelinger/stoppenalen. Om børnelivet i borgerskabet se bl.a. Reeh, Henrik og Barlyng, Marianne: *Walter Benjamins Berlin: 33 læsninger i "Barndom i Berlin omkring år 1900."* Spring, 2001. Pensionisterindring nr. 1274, kvinde f. 1893, Københavns Stadsarkiv. Politiplakaternes ordlyd er gengivet i de Coninck-Smith, Ning: *For Barnets Skyld. Byen, skolen og barndommen*, Gyldendal, 2000, s. 304-305; vedr. børnekriminaliteten, se samme, s. 305-307.

s. 18-19

Talmaterialet er meget upålideligt, se Larsen, Joakim: *Bidrag til Københavns offentlige skolevæsens historie*, 1881, s. 82; Gjerløff, Anne Katrine og Faye Jacobsen, Anette: *Dansk skolehistorie* bind 3, Aarhus Universitetsforlag, 2014 s. 261-271, de Coninck-Smith, 2000, s. 299. Erindring nr. 1884, mand f. 1893, Københavns Stadsarkiv.

s. 20-21

Borgerrepræsentationens forhandlinger, 42. årgang, møde 25.4.1881 s. 150-151; Borgerrepræsentationens forhandlinger 48. årgang, møde 24.10.1887, citat s. 591-592. Se også Dragehjelm, Hans: "Legepladserne i København", *Historiske Meddelelser om København*, 1933, s. 420-429, og Høxbro Mørk, Thomas, Legepladsen som institution, *Legepladsen* 2006, 1-2, s. 10-11 og Københavns Legepladsforening. *1. årsberetning*, 1891.

s. 22-23

Bendix, Rigmor: "Hvor skulle vore Børn lege?" *Berlingske Politiske og Advertisements-Tidende* 23.9.1890.

Borgerrepræsentationens forhandlinger 52. årgang, møde 11.5. 1891, s. 87-90, 98-99, møde 29.6.1891, s. 323; Københavns Legepladsforening. *1. årsberetning*, 1891. Pensionisterindring nr. 689/1969, kvinde f. 1891, og 1737/1969 kvinde f. ca. 1885, Københavns stadsarkiv; Else Thomsen, Barneleg i storbyen, *Berlingske Aftenavis* 2.5.1941.

s. 25

Pensionisterindring nr. 1061, kvinde f. 1893, nr. 709, mand f. 1893, nr. 33, kvinde f. 1902, Københavns Stadsarkiv. *Dansk skolehistorie*, bind 3; Trangbæk, Else, *Mellem leg og disciplin: gymnastikken i Danmark i 1800-tallet*. Duo, 1987. Udvalget for danske Skolebørns Fælleslege, *Første Beretning 1897-1899*, København, 1899, s. 25-26, *Silkeborg Avis*, 10.5. 1897, 24.10. 1898, 21.3.1899.

Iflg. et foredrag ved grosserer Sachs, formand for Københavns legepladsforening, var en stor del af foreningens midler blevet brugt til ordnede lege, hvor 600 børn var blevet undervist i boldspil i 600 timer. Københavns Legepladsforening *1. årsberetning*, 1891. Der blev muligvis oprettet en forening i Aalborg i forlængelse af frk. Th. Langs oplæg om ordnede lege på et skolemøde i Aalborg, *Jyllands-Posten* 24.6.1897.

s. 26-27

Fyens Social-Demokrat, 28.6.1898, 30.6.1898, 31.10.1899 og 9.3.1918, 19.10.1918, 28.8.1919; læserbrev E. Koch *Fyens Stiftstidende* 17.6.1890. Byrådsreferat i *Aarhus Stiftstidende* 23.1.1891 og *Jyllands Posten* 23.1.1891; Aarhus Byråds Journalsager nr. 117/1899, referat af byrådsmøde 9.3.1899, j.nr., 354-1899, byrådsmøde 14. 9.1899 og j.nr. 139-1902, 15.15.1902 j.nr. 139-1902, Aarhus arkivet online. Tak til arkivar Johnny Wøllekær, Odense stadsarkiv, for at have trevlet sagen op, og til Christian Brink Christensen, Aarhus stadsarkiv, for at have bistået med at lægge brikkerne til historien om de første legepladser i Aarhus.

Den nye legeplads på Christianshavn omtales i *Politiken* 2.1. 1908; sandbunker i udlandet er nævnt i Bendix, 1891; vedr. legepladsens tilblivelse se endvidere journalsag Mag. 4. afd., M 824. Pladsen fik løbende et offentlig tilskud og blev overtaget af Københavns kommune i 1919. Se journalsag Mag. 1. afd. J 656/1909, J. 414/1911, J. 36/16 1908.

Om Hans Dragehjem og hans syn på den gode legeplads se Nekrolog: *Nationaltidende* 8. april 1948; Hans Dragehjem, RB nr. 655, 30.3.38 og LB nr. 655 12.6.38 i Ordenskapitlet; Dragehjem, Hans: "Børnelegepladser", særtryk af *Dansk Idrætsforbunds Aarsberetning*, 1917, s. 12; samme, "Legepladser i England, Frankrig, Holland og Tyskland. Iagttagelser og Indtryk fra en Stipendierejse", særtryk af *Nordisk Hygiejnisk Tidsskrift* hæfte 5-6, 1936, s.3-5, citat s. 4. Vedr. Kettering legepark se Winder, Jon, Revisiting the playground: Charles Wicksteed, play equipment and public spaces for children in early twentieth-century Britain, *Urban History* (2021) 1-18.

s. 28-29

Heegaard, Sophus: *Om Opdragelse. En Fremstilling Af Pædagogiken Tillige Med et Omrids Af Dens Historie: Første Del: Opdragelseslære*. F. Hegel & Søn., 1880, s. 59; Korsgaard, Ove, Jens Erik Kristensen og Hans Siggaard Jensen: *Pædagogikkens idehistorie*. Aarhus Universitetsforlag, 2018., s. 275; Herbert Spencer-citatet findes hos Heegaard, 1880, s. 421; Hans Dragehjems udtalelser stod i *Politiken* 2.1.1908; Vedr. indførelse af pigeskoleeksamen se Kruse, Anne-Mette, "Pigeskole eller fællesskole? Debatten omkring århundredeskiftet" i Hilden, Adda og Anne-Mette Kruse (red.), *Pigernes skole*. Klim, 1989, s. 43-73. Se også Possing, Birgitte, *Viljens styrke. Natalie Zahle – en biografi*, bind 2, Gyldendal, 1992, s. 427 og 458. Zahle indførte allerede pigeskoleeksamen i 1877 for de elever, der ikke ønskede at indstille sig til studentereksamen. Om Jens Olsen og hans kolleger i Varde, se de Coninck-Smith, Ning: "Overlærer Jens Olsen 1840-1911. Praktiker og pioner. En skolehistorisk biografi" i de Coninck-Smith, Ning, Rüdiger, Mogens og Thing Morten (red.), *Historiens kultur*, Museum Tusulanums forlag, 1997, s. 117-139, citat s. 130.

s. 30-31

Rasmussen, 1913 s. 96; Indenrigsministeriet journalsag KK 1935 J. no. 950, svar fra Ballerup-Måløv Kommune 21.6.1935 (Rigsarkivet); Ifølge *Færdselsuheld 1935*, udgivet af Danmarks statistik, kom 209 børn til skade i 1935 ved leg på vej og kørebane, der findes desværre ikke tal for antallet af dræbte før 1941. *Færdselsuheld 1935* kan hentes som pdf hos Danmarks statistik/Historisk statistik. Se også Dragehjelm, Hans: *Børnelegepladsens anlæg, redskaber og drift. Standardlegepladsen*, Eget forlag, 1935 og *Cirkulære til Københavns Magistrat og samtlige Amtmænd* nr. 67, 14.5.35.

Om C. Th. Sørensen's holdning til leg og legepladser, se bl.a.: Sørensen, C. Th.: "Den store have", *Arkitekten M* 1-2, 1954, s. 45-49; Bosselmann, Peter C.: "Landscape Architecture as Art: C. Th. Sørensen. A Humanist." i *Landscape Journal* 17 (1998): 62-69, p. 66. Samtale med C. Th. Sørensen's datter, Sonja Poll, februar 2020. Se endvidere Andersson, Sven-Ingvar og Høyer, Sten: *C. Th. Sørensen. En havekunstner*, Arkitektens forlag, 1993.

s. 32-33

C. Th. Sørensen: "Den store have", *Arkitekten M*, 1-2, 1954, s. 45-46; se også samme *Etagehusets have*, *Arkitekten* årg. 37, 1935, s. 49-64; Sørensen's optegnelser vedr. brugen af hans legepladser befinder sig på Det kongelige bibliotek, Samlingen af arkitekturtegninger, Inv. 19599.

s. 34

Materialet vedr. udnyttelsen af Cottageparken ligger i Landbrugsministeriet, Skovdomænejournalsag nr. 602/9 1938. Dragehjelm-citatet er fra hans bilag til sagen. Se endvidere Københavns almennyttige Boligselskab. *Bebyggelsesplaner i KAB*, 1945, s. 40-41. Waage, Klaus: "Springforbiplanen 1936-2012" i *Lyngby-bogen* 2012, s. 51-78, s. 54. Se også Hauxner, Malene: *Fantasiens have*, Arkitektens forlag, 1993, s. 178-180.

s. 36-37

Oplysningerne om de lange ventelister til daginstitutionerne findes i *Betænkning vedr. Fællesanlæg til lettelse af hjemmets arbejde*, 1954, s. 138. Heri omtales også den mulighed, at legepladserne kunne aflaste mødrene i hverdagen, s. 141.

I begyndelsen af 1950'erne udgjorde ulykker med børn i trafikken ca. 16 % af alle ulykker, heraf blev mellem 70 og 80 0-14-årige dræbt i trafikken om året. Antallet toppede med 172 dræbte børn i 1970, hvorefter det begyndte at falde. På dette tidspunkt nærmede børneulykkernes andel sig 18 %. <https://www.dst.dk/da/Statistik/Publikationer/VisPub?pid=783> Tak til Oskar Guldbæk Holgersen for beregningerne.

Vedr. dansk børnekultur, se Dael, Merete et al. (red): *Børnekultur i Danmark 1945-2020*, Gads forlag 2021. Antallet af legepladser i København i begyndelsen af 1950'erne er hentet fra publikationen *Legepladsforholdene i Københavns kommune*, 1952, udgivet af Stadsingeniørens

direktorat, Stadsgartnerens kontor, s. 1. På Københavns kommunes hjemmeside oplyses i juli 2022, at kommunen har over 125 legepladser. Det peger på en vis stabilitet, muligvis med nogle udsving. I 1970 fremgik det fx af en artikel i *Berlingske Tidende* 30.4.1970, at antallet var faldet til 114.

s. 38-39

Gennemgangen af det nye syn på legens betydning bygger på de Coninck-Smith, Ning: Det demokratiske børneopdragelsesprogram. Anne Marie Nørvig om børn, forældre og familie i USA og Danmark 1930-1955, i Hermansen, Mads og Poulsen, Arne (red.): *Samfundets børn*. Klim 2002, s. 13-34; Nørvig, Anne Marie, *Det sunde barn og dets forældre*, Ejnar Munksgaard 1940, citat s. 62; Myrdal, Alva: *Rigtigt Legetøj*. Haase, 1937, og de Coninck-Smith, Ning, "Fra bord til gulv. Tankevandringer mellem Kay Bojesens legeting i Staunsager, Sara (red.), *Kay Bojesen. Humøret i dansk design*, Trapholt, 2018, s. 124-158.

Max Siegumfeldt tekst "Et legepladsprogram" blev trykt i *Havekunst*, 1945, s. 25-45. Flere var indbudt til at kommentere, herunder Egon Mathiesens, og der citeres fra hans kommentar, s. 52. Se også Nørvig, Anne Marie i *Børn. Alle Forældres Blad*, februar 1940, s. 23. Legepladsprogrammet blev genoptrykt i 1946 i *Pædagogisk-Psykologisk Tidsskrift*, s. 188-207.

Faye Jacobsen, Anette mfl., *Dansk skolehistorie* bind 4, Århus Universitetsforlag 2014 behandler efterkrigsårenes mange skoleforsøg med afsæt i forsøgsparagraffen i folkeskoleloven af 1958 samt Den blå betænkning (1960), med dens ikoniske formuleringer om, at skolen skulle fremme "alle muligheder for, at børnene kan vokse op som harmoniske, lykkelige og gode mennesker", s. 66-67 og kapitel 11.

Der henvises endvidere til *UN Declaration of the Rights of the Child, 1959, Principle 7*, se også Moody, Zoe: "The United Nations Declaration of the Rights of the Child (1959): Genesis, Transformation and Dissemination of a Treaty (re)constituting a Transnational Cause." *Prospects (Paris)* 45.1 (2015): 15–29; Strandgaard Jensen, Helle: *From Superman to Social Realism: Children's Media and Scandinavian Childhood*. John Benjamins Publishing Company, 2017 og Ogata, Amy F., *Designing the Creative Child. Playthings and Places in Midcentury America*, University of Minnesota Press, 2013.

s. 40-41

Beskrivelsen af udviklingen på legetøjs- og børnekulturområdet støtter sig til Andersen, Jens: *Et liv med LEGO: En slægtshistorie*. Politiken, 2021, s. 122 og s. 140, *Dansk skolehistorie*, bind 4 s. 295-296, Dael, Merete et al., 2021 og de Coninck-Smith, Ning. "'Danger Is Looming Here': Moral Panic and Urban Children's and Youth Culture in Denmark 1890-1914." i *Paedagogica historica* 35.3 (1999): 643–664.

Det heteronormative familieliv er beskrevet i Coontz, Stephanie. *The Way We Never Were: American Families and the Nostalgia Trap*. New York, N.Y: BasicBooks, 1992. Se også "Nationalism, Nuclear Policy and Children in Cold War America." *Childhood (Copenhagen, Denmark)* 4.1 (1997): 103–123.

Der henvises endvidere til Bertelsen, John: *Børn bygger*, udgivet af Aktieselskabet Rockwool, Dansk Gasbeton Aktieselskab, 1958, *Politiken*, 26.3.1959 og Mygind, Erik: "Hulebyen – et legested" i *Havekunst*, 1959, s. 17-20.

s. 42-43

Hulebyen omtales bl.a. i *Dansk Fritidshjemråd*, 1960, s. 138-146 og i *Dagens Nyheder* 26. april 1959. Om begrebet legeepidemi, se Lassen, Viggo Møller: *Børns lege*. Munksgaard, 1972, s. 58.

Følgende avisudklip danner forlæg for teksten "Skrammellegepladser i Danmark": *Dansk Fritidshjemråd* 1961, 75-76, *Ekstra Bladet*, 31.5.1960 (Korsør), *Aalborg Stiftstidende* 24.4.1961; *Dagens Nyheder* 26.4.59 (Ikast); *Ringkøbing Amts Dagblad* 7.5.1960 (Ringkøbing); *Berlingske Tidende*, 8.6.1963, *Politiken* 8.6.1963, *BT* 8.6.1963 og *Aktuelt* 8.6.1963 om ulykken i Birkerød; Andre ulykker omtalt i *Berlingske Tidende* 15.6.1963, *Aarhus Stiftstidende* 17.9.63.

Beskrivelsen af Egon Møller-Nielsens legeskulpturer støtter sig til Hultén, Bertil: Egon Møller – Nielsens Skulptur i *Byggmästaren*, 1949, s. 490-492, oversat citat s. 490, Nolin, Catharina, Hundra år av lekplatshistoria 1850-1950 i Jansson, Märilt och Klintborg Ahlklo, Åsa, *Plats för lek. Svenska lekplatser förr och nu*, 2019 s. 49 og samt Engman, Anders, Lekkonstverk, *Konsttidningen* 7, 1990, 1-12, s. 12.

s. 44-45

Druker, Elina: "Play Sculptures and Picturebooks: Utopian Visions of Modern Existence." *Barnboken*, 42. 2019 (online).

Se endvidere, Bertelsen, John: "Legeskulpturer", *Havekunst*, 1955, s. 22-23. Iflg. *Berlingske Tidende* 7.11.1954 skulle Københavns Kommune også have indkøbt et eksemplar af Tufsen, men "hvor det er gemt, aner kun faa". Det kan dog ikke bekræftes ved en søgning på sitet *Monumenter i København*. Se også [https://trap.lex.dk/Billedkunst i Gladsaxe Kommune](https://trap.lex.dk/Billedkunst_i_Gladsaxe_Kommune)

Samtalen med Egon Møller-Nielsen stod i *Berlingske Tidende* 7.11.1954, mens Ib Geertsens skulptur var omtalt i *Havekunst*, 1955 s. 22-23. Andre udsmykningseksempler findes i *Dansk skolehistorie* bind 4, 2014. Om den fremspirende legepladskritik se de Coninck-Smith, Ning: *Fra kunst og design til rum for børn, 25 år med Kompan*, Ringe 1995, s. 7.

s. 46-47

Følgende avisudklip danner forlæg for teksten: *Aktuelt* 17.5.68, 18.5.68 (Christianshavns Vold) *Berlingske Tidende*, 30.5.68, *Søllerød Tidende – Virum Posten*, 5.6.68, 12.6.68, 26.6.68, *Kronik*, *Aktuelt* 22.1.1968.

Vedr. Den lille røde for skoleelever og indoktrineringsdebatten se Heywood, Sophie, and Helle Strandgaard Jensen: "Exporting the Nordic Children's '68: The Global Publishing Scandal of The Little Red Schoolbook." *Barnboken* 41 (2018) (online) og Nørsgaard, Ellen, *Indoktrinering i*

folkeskolen: historier om realiteter og spøgelses i kulturkampens arena. Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag, 2008.

s. 48-49

Om Palle Nielsen se, *Politiken* 1.4.1968, Rugaard, Dorthe Juul, Den socialæstetiske kunstnerrolle hos Palle Nielsen med udgangspunkt i det relationelle, performative og partecipatoriske værk Modellen, *Periskop*, nr. 17, 2017, s. 41-59 2017, s. 43. Vedr. Ole Pantan se *Berlingske Tidende* 16.7.1967, *Politiken* 15.7.1967, se fotos i *Samvirke* nr. 2, februar 1968, udaterede udklip i DLS scrapbog nr. 11, se også *Politiken* 4.6.1968 og udklip hos Danmarks Kunstbibliotek, samling af Arkitekturtegninger, Kuvert: Pantan, Ole, EN-B 1.503.

Vedr. Tom Lindhardt Wills se *Fyens Stiftstidende* 25.8.62, 7.7.63, *Berlingske Tidende* 7.4.64, *Aktuelt* 22.3.64; *JP* 23.4.1970, *Fyens Stiftstidende*, 23.4.1970, de Coninck-Smith, *Kompan 25 år*, 1995, se også *Politiken* 20.4.1970.

s. 50-51

Der henvises til Max Siegumfeldts Legepladsprogram i *Havekunst* i 1945, s. 25-45, citat s. 45, til undersøgelsen af børnenes præferencer i *Arkitekten*, 1952. s. 23-27. Vedr. nøglebørnene og børns legemuligheder i forstæderne se *Politiken*, 6.5.1968, Morville, Jeanne: *Børns brug af friarealer*, Statens byggeforskningsinstitut 1969, s. 37 og 69.

I 1960 kom 1.024 danske børn til skade som følge af ubevogtet leg på kørebanen, <https://www.dst.dk/da/Statistik/Publikationer/VisPub?pid=783>

s. 52-53

Beskrivelsen af børnelivet støtter sig til Andersen, Dines: *Skolebørns dagligdag: De 7-15-åriges levekår og fritidsanvendelse i 1987*. København: Socialforskningsinstituttet, 1989 – se også *Børns og unges erhvervsarbejde*. Betænkning nr. 1257, 1993, s. 38.

Der henvises endvidere til Morville, Jeanne: *Planlægning af børns udemiljø i etageboliger*, Statens byggeforskningsinstitut, 1969; Konstruktionen i Høje Gladsaxe, *Spas* 4, 1969, *Bo Bedre*, nr. 10, 1969; Børn, unge og boligområde, SPAS, sociolog-psykolog-arkitekt-studiekreds, rapport 1967-68; Gehl, Ingrid: *bo-miljø*. SBI-rapport 71, København 1971; Scharnberg, Carl: *Børnenes Jord, Svar på en udfordring*, 1969 samt avisudklip vedr. børnedrevne legepladser *Aarhus Stiftstidende* 22.4.62 og *Aktuelt* 28.7.63 (Randers); *Aalborg Amtstidende* 8.8. 65 (Aarhus) *Boligen*, januar 1967 (Herning); *Frederiksborg Amtsavis* 5.9.63 (Virum); *Vejle Amts Folkeblad* 26.4.1967 (Vejle). Se også Schultze Henriksen, s. 64-93.

s. 56-57

Om Børge T. Lorentzens initiativer se *Boligen*, 1965, 358-361, se også pjecen *Forslag til Byggeplads-Legepladser*, u.å., og manuskript til foredrag i Fællesorganisationen af Danske almennyttige boligselskaber i Frederikshavn 16.9.1967, Rødovre Lokalhistoriske Samling; se også Børge T. Lorentzen: *Levende leg*, udgivet af Fællesorganisationen af almennyttige danske boligselskaber u.å.

Der henvises endvidere til Hjort Andersen, Bjarne: *Børnefamiliernes dagligdag*, SFI, Rapport 91:6, Kbh. 1991, s. 51 og 111 samt Rostgaard, Marianne: "Er supermarkeder amerikanske?" i Sørensen, Nils Arne (red.), *Postordrecowboys*, red. Syddansk Universitetsforlag 2017, s. 128-136 Husmoderundersøgelsen er omtalt i samme s. 129-130, se også <https://classic.samvirke.dk/skolekontakten/temaer/en-amerikaniseret-detailhandel>

s. 58-59

Beskrivelsen af ændringerne i familien og inden for daginstitutionsområdet støtter sig til Kristensen, Jens Erik og Søs Bayer (red.): *Kamp og status, Pædagogprofessionens historie og aktualitet*, bind 1, U-press, 2015; Danmarks Statistik, *Befolkningen i 150 år*, København 2000, s. 23; Nygaard Christoffersen, Mogens: *Familien under forandring – en statistisk belysning af småbørns familieforhold i 1974 og 1985*, SFI 1987, s. 11; Grumløse, Signe P.: *Den gode barndom: dansk familiepolitik 1960-2010 og forståelse af småbarnets gode liv*. Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet, 2014; Faye Jacobsen, Anette: "Børnekonventionen i Danmark. Barnet mellem forældre og stat" i *Barn* nr. 3-4, 2019, 41-54 og de Coninck-Smith, Ning: "Barndom i bevægelse" i Dael, Merete et al. 2021, s. 20-40; Dencik, Lars: "Growing up in the post-modern age: On the child's situation in the modern family, and on the position of the family in the modern welfare state" i *Acta Sociologica*, 32, 2, 1989. Et overblik over barndomssociologiens videnskabshistorie er Kampmann, Jan, Kampmann, Jan: "Barndomssociologi - Fra Marginaliseret Provokatør Til Mainstream Leverandør." *Dansk sociologi* 14.2 (2006): 79-93.

Der henvises til følgende kilder

<https://www.arbejdermuseet.dk/viden-samlinger/arbejderhistorien/temaer/koenskamp-er-klassekamp/barselsorlovens-historie/> - forfatter Anette Eklund Hansen og <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/gallup-1969-er-en-lussing-paa-rette-sted-god-latin/>

s. 60-61

Tillægget vedr. legepladssikkerhed var vedhæftet *Børn og Unge* nr. 33, 1984, s. I-XII; vedr. Socialministeriets manglende reaktion på BUPL's henvendelse, se "Ingen tid til legepladssikkerhed" i *Børn og Unge* nr. 32 1984, s. 5.

Der refereres endvidere til *Fyns Amts Avis*, 29.10.77; *Jyllands-Posten*, 12.6.77, *Den sikre legeplads. BUPLs retningslinier om legepladssikkerhed*, 1987; Laursen, Svend Erik: *Legepladsen, indretning, materialer og sikkerhed*, Forlaget børn og unge, 1985; Christensen, Søren T. m.fl.: "Legepladsredskabsulykker" i *Ugeskrift for læger* 1982, sp. 3561-3564. Søndergaard Mikkelsen, Søren m.fl.: "Legepladsulykker blandt børn i Storårhus" i *Ugeskrift for Læger*, 1991, sp. 3229-3242; *Beretning over Forslag til folketingsbeslutning om bekæmpelse af ulykker på legepladser*, Folketinget 1984-85, Blad nr. 938, aftryk i BUPL Den sikre legeplads, 1987, s. 4; Se endvidere

Sonne, Christian, En dansk standard er snart klar, *Legepladsen* nr. 1, 1990, s.4-5. Artiklen om de mange farlige legepladser stod i *Berlingske Tidende* 30.9.88.

s. 62-63

Der henvises til følgende: Jacobsen, Lissen: "Fuld af fælder og farlige fald" i *Legepladsen* nr. 1, 1992, s. 6-7; Ransborg, Henning: *Legepladser – sikkerhed, vedligeholdelse, krav og regler*, Kroghs forlag, 1999, s. 9 og Benny Schytte: "Sikkerhed også på naturlegepladser" i *Legepladsen* nr. 2, oktober 1997, up., *BT* 16.12.1993, *JP* 10.10.1996.

s. 64-65

Tal vedr. børns trafiksikkerhed stammer fra Danmarks Statistik, publikation *Færdselsuheld 1930-2009*, derefter tal fra *Statistikbanken/Trafikulykker/Færdselsuheld Uheld. Tilskadekomne og dræbte i færdselsuheld efter alder, personskade, køn og område 1998-2020*; se endvidere Lohmann Hansen, Anker: "Brudstykker af trafikplanlægningens udvikling 1920-1990, Bilen og byen" i *Byplanhistoriske noter nr. 63*, s. 43-62, 2008; Vedr. Farum Midtpunkt se *Landskap* nr. 7, 1972, s. 139-141, vedr. Albertslund, se *Landskap* nr 2, 1969, s. 22.

Vedr. legepladser og socialt boligbyggeri, se Siegumfeldt, Max: "Boligbebyggelsens opholdsarealer – herunder legepladser" i *Boligen* årg. 42, 1976, s. 239-243 og "Det er progressive boligselskaber der har udviklet legepladserne", interview med Max Siegumfeldt, *Boligen* 8/86, s. 26-27; Se også <https://classic.samvirke.dk/magasin-artikel/hvor-skal-vi-lege> og Dansk Byplanlaboratoriums Skriftserie 16, *Paragraf 40 gaden*, 1977.

Vedr. trafikundervisningens historie, se de Coninck-Smith, Ning, *Safety Instructions Campaigns for Danish Children, 1920-1950*, Man and Nature, Working Paper 54, 1995 og <https://sikkertrafik.dk/presse/pressemeddelelser/bornenes-trafikklub-lukker/>

Der henvises endvidere til *Børnekommissionens betænkning*. Direktoratet for Statens Indkøb, 1981, s. 195.

s. 66-67

Beskrivelsen af udviklingen inden for barndomspsykologi og børnekulturforskningen trækker på Sommer, Dion: *Barndomspsykologi. Udvikling i en forandret verden*, Hans Reitzels Forlag, 1996, s. 23-37; Andersen, Peter Ø. og Jan Kampmann: *Børns legekultur*, Munksgaard, 1996, Mouritzen, Flemming: *Legekultur. Essays om børnekultur, leg og fortælling*, Odense Universitetsforlag 1996; Karen Esmann Knudsen, "Litteratur" og Nina Sahl, "Radio og TV", i Dael Merete et al., 2021, s. 126-153 og 234 – 251.

Der henvises endvidere til *Multikunst, katalog 1979*, Kompan's firmaarkiv og til reklamefolder: *Legeredskaber i elementer*, Jens Sigsgaards privatarkiv, Rigsarkivet.

s. 68-69

Samtale med Bente Dausgaard 21.3.2022. Vedr. den gensidige inspiration se fx Claus Seidel: "En oase i stenørkenen – legelandskab som selvbyggeri" i *Børn og Unge*, 1972, nr. 13, s. 4-5.

Der henvises endvidere til

https://www.boerneraadet.dk/media/87197/BRD_FN_Boernekonventionen.pdf og Salamanca-erklæringen, 1994, uvm.dk; Noles katalog 1994, Afdelingen for småtryk, KB; Rasmussen, Kim og Søren Smidt, *Spor af børns institutionsliv – unges beretninger og erindringer om livet i børnehaven*, Hans Reitzels forlag, 2001, citat s. 60 og 75; Vedr. børnelokkere se de Coninck-Smith, 2004.

Vedr. antallet af byggelegepladser og understøttelsen af børns skabende evner se *Byggelegepladser i Danmark*, udgivet af Dansk Legeplads Selskab 1981, citat s. 6.

s. 70-71

Berlingske Tidende 14.2.1962; *Aktuelt* 9.9.62; Sune Lund-Sørensen: *Skrammellegepladsen*, 1967. <https://filmcentralen.dk/museum/danmark-paa-film/film/skrammellegepladsen>

Statstilskud til offentlige legepladser omtales af Jens Sigsgaards i hans utrykte levnedberetning i hans private papirer, Håndskriftsamlingen, Kongelige bibliotek. Vedr. levnedberetningen se noter til s. 94-94.

Ansøgning til Kolding byråd 18.6.1959, indstilling fra Udvalget for legepladser, 5.11.1959 – yderligere korrespondance i Kolding Borgmesterkontors arkiv, Kolding stadsarkiv; *Jydske Tidende* 22.5.1960, *Tidens Tegn*, Kolding, 23.5.1960, 31.5.1960, *Kolding Folkeblad* 31.5.1960, *Ekstra Bladet* 3.6.1960. Om tilblivelsen af skrammellegepladsen i Kolding, se endvidere Schultze Henriksen, 1995, s. 65-67; Dansk Legeplads Selskab, *Legepladser og Legeområder*, 1967, s. 7, der henviser til Lov om Børne- og Ungdomsforsorg af 4.6.1964 med ikrafttræden 1.4.1965.

Oplysningerne om dagliglivet på Byggelegepladsen Prøven i Rødovre stammer fra *Byggerbladet*, april 1978, november 1977, september 1977 og september 1978, Rødovre Lokalhistoriske Samling. Navneskiftet fra skrammellegeplads til byggelegeplads kan bl.a. følges i *Samvirke*, der i 1957 bragte en artikel med overskriften "Hvor skal vi lege?" med omtale af byggelegepladser. *Samvirke* nr. 2, februar 1957, s. 14-15, <https://classic.samvirke.dk/magasin-artikel/hvor-skal-vi-lege>

s. 72-73

Børge T. Lorentzens udfald mod skrammellegepladsbegrebet kan findes i et manuskript til foredrag i Fællesorganisationen af Danske almennyttige boligselskaber i Frederikshavn 16.9.1967, Rødovre Lokalhistoriske Samling; historien om børnene i Skive, som foretrak de klassiske legeredskaber, stod i *Boligen*, 1, 1969, s. 8-10 https://classic.samvirke.dk/magasin-artikel/vil-bornene-hellere-have-vipper-og-gynger?position=9&list=dX0C704Aado2FFdOOhbob8tzMqhKK2_oRiR7-EbyUG_o

Vedr. antallet af byggelegepladser, se *Byggelegepladser i Danmark*, udgivet af Dansk Legeplads Selskab 1981. I erindringsbogen *Fra Gravens Rand til Koldings Ådselskoger*, red. Inge Grønnebæk (red.), Kolding 2003, u.p. fortælles om skrammellegepladsens forsvinden.

Der henvises endvidere til en samtale med Jytte Hare februar 2022; Dansk Legeplads Selskab *Dyrehold på legepladser og institutioner*, 1976; Børge T. Lorentzen: *Levende leg*, u. å., udgivet af Fællesorganisationen af Almennyttige Danske Boligselskaber. I Rødovre Lokalhistoriske Samling findes en lignende pjece og forlæg for den trykte udgave med titlen *Til byboerne om kontakt mellem børn og dyr*, illustreret med Børge T. Lorentzens egne tegninger.

s. 74

Olsen, Vagn (red.), 1949-1999: *Socialt boligbyggeris ungdomsklubber: Deruda' på alle tangenter i 50 år*, 1999.

s. 76-77

Omtalen af Connie Astrup-Larsen kunne bl.a. læses i *direkt.dk* 20.4.2005. *Berlingske Tidende*, 9.10.2019 og *Fyens Stiftstidende* 9.10.2019.

s. 78-79

Kompan, Produktoversigt 2017 (KB Småtryk); se fx <https://www.kompan.us/helen-diller-playground>; om Kompan se <https://www.pgpedia.com/k/kompan> samt de Coninck-Smith, Ning: *Fra kunst og design til rum for børn, 25 år med Kompan*. Ringe 1995; Vedr. kopiering *Kompan News*, nr. 2, 1998, s. 10-11; vedr. den store forskellighed mellem firmaerne, samtale med Lene Nielsen, vinter 2021/22. Vedr. produktionen af legeredskaber historisk set, se Winder, 2021.

Oplysninger vedr. de danske/nordiske firmaers historiske udvikling baserer sig dels på samlingen af firmakataloger og prislister i afdelingen for småtryk, KB samt på læsning af udvalgte hjemmesider, januar 2022.

Tal vedr. antallet af legepladser efter årtusindeskiftet er hentet fra *Oplæg fra arbejdsgruppen om sikkerhed på legepladser*, Ministeriet for Familie- og Forbrugsanliggender, maj 2005 online; Heri var også medregnet legepladser i tilknytning til beboerforeningerne. I forbindelse med *Idekonkurrence om Nutidens og Fremtidens Legepladser, Byg og Bo, Odense 1988* blev 28 firmaer inviteret til at komme med forslag til to legepladser. Konkurrencen blev vundet af Kompan og Hags. Hvor mange blandt disse, der fortsat eksisterer – og hvor mange, der er kommet til, vides ikke. En henvendelse til Dansk industri har ikke givet resultat.

s. 80-81

Oplysninger vedr. Fantasilegs omsætning er fra CVR-registeret; oplysningerne vedr. Kompan er hentet fra medierne, Kompan aflægger alene regnskab for sine danske aktiviteter, her var

bruttofortjenesten i 2020 ca. 50 millioner kroner. CVR-register. Om lege på Holger Danskes briller, se Bertelsen, John: "Skrammellegepladsen i Emdrup" i *Vore Børn*, 7.9.1944, s. 53-56, s. 54.

Der henvises endvidere til Nebelong, Helle: "Sansehaven i Fælledparken" i *Legepladsen*, nr. 2, oktober 1997, upag.; Lamm, Bettina: "Playscapes – bevægelsesinstallationer i by- og landskabsrum" i *Havekunst* nr. 1, 2008, s. 14-19; Winge, Laura and Bettina Lamm: "Making the red dot on the map – bringing children's perspective to city planning agenda through visible co-design actions in public spaces" i *Cities and Health*, 3:1-2, 2019, 99-110; Winge, Laura: *Co-designing Urban Space with Children. Response-Able Explorations and Sensuous Entanglements*. Ph.d.-afhandling, KU 2021, p. 118 og til Børnerådet, Rapport nr. 1, 2007 *Portræt af 5. klasse*, s. 17 og 18; se også Grumløse, 2014.

s. 82-83

Deding, M. mfl.: *Børnefamiliernes balance mellem familie- og arbejdsliv*, Socialforskningsinstituttet, 2006 s. 126 og 130; Bonke, Jens: *Arbejde, tid og køn i udvalgte lande*. Socialforskningsinstituttet, 1995; Brun Hansen, Margrethe: *De kompetente forældre*. Aschehoug, 2008 s. 16-17, s. 112; Fyens.dk 25.12.2017; <https://www.regeringen.dk/nyheder/2018/opdragelsespanelets-anbefalinger/>; *Perspektiver på moderne forældreansvar og børneopdragelse*. Opdragelsesdebattens panel, 2018, s. 16, 17, 30 og 31; Dahl, Karen Margrethe og Mai Heide Ottosen: *Kortlægning af viden om opdragelse*. Delnotat 1-3, VIVE 2018, s. 13, 17, 23 og 24.

Endvidere er benyttet Borring Andersen, Marie et al.: *Overvægt og svær overvægt blandt danske børn og unge*, Statens Institut for Folkesundhed/SDU 2020, s. 8.

s. 84-85

Mellem 1970 og 2000 var det gennemsnitlige antal børn, der døde som følge af ulykker (også i trafikken) faldet fra 20,4 til 5,4 om året. I hele perioden omkom 12 børn som følge af leg på legepladser, primært ved kvælning i snore eller ved fald. Tal fra *Oplæg fra arbejdsgruppen om Sikkerhed på legepladser, Familie og forbrugerministeriet* 2005, s. 14 og Laursen, Bjarne m.fl.: *Børneulykker i Danmark. En registerbaseret analyse*, Statens Institut for Folkesundhed, 2006, s. 27-28. Ifølge Bjarne Laursen er der ikke udarbejdet en børneulykkesstatistik for den efterfølgende periode. Se også Tom Jensen: "Legepladser skal ikke sikres ved lov", *Legepladsen* nr. 2, 2013; se også "15 mio. kr. til legepladspolitik og sikkerhed", *Legepladsen* nr. 4, 2006, s. 11.

s. 86-87

Gottlieb Hansen, Carsten og Carsten Mølholm Frederiksen, *Skvalderkål og pandekager: Om bål og bålmad med børn*. Kbh: Dansk Legeplads Selskab, 2000.

Beskrivelse af debatten om leg og risiko støtter sig til Sandseter, Ellen Beate Hansen et al.: "Risk and Safety in Outdoor Play" i *The SAGE Handbook of Outdoor Play and Learning*, eds. Waller, Tim et al., London: Sage, 2017, p. 113-127, s. 114-119, s. 121; Malmendorf Andersen, Marc: *Leg*,

Aarhus Universitetsforlag, 2019, s. 57; *Kompan News* nr. 3, 1998 (Kompan arkiv); Huset Mandag Morgen: *Indsigt i leg – guide til fremtidens legelandskaber*, 2009.

Vedr. gennembruddet for naturlegepladser se *Legepladsen* nr. 4, 1996, konferencen blev afholdt i april 1997; *Legepladsen* nr. 2, oktober 1997, temanummer om Naturlegepladser.

Ophavsmanden til beskrivelsen af de vippende legepladsdyr som psykosehøns var angiveligt kultursociologen og tidligere formand i DLS Benny Schytte, se *Børns hverdag* nr. 4, juni 2017, s. 16.

s. 88

Der henvises til Nebelong, Helle: ”Naturen ind på offentlige legepladser”, *Legepladsen* 2, 1997, citat upag.; Grahn, Patrick et al.: *Ute på Dagis*, Movium 1997; *Kompan News* nr. 4, 1999, s. 7; Schytte, Benny: *Legepladsens pædagogik*, Frydenlund, 2020 samt firmakataloger (KB Småtryk).

s. 90-91

Betragtningerne vedr. at skrive hverdagens utopier og historier er inspireret af Hastrup, Kirsten: *Om forbløffelse. Det antropologiske projekt*. Gyldendal, 1992 samt Cooper, Davina: *The Conceptual Life of Promising Spaces*, Duke UP, 2014.

s. 93

For en nærmere beskrivelse af SLA's mange projekter til byparker og legesteder se sla.dk.

s. 94-95

Psykologen Jens Sigsgaards levnedberetning blev skrevet omkring 1980 i anledningen af tildelingen af et ridderkors. Levnedberetningen er under udgivelse på forlaget Frydenlund. Den utrykte udgave findes i Jens Sigsgaard papirer i Håndskriftsamlingen på Det kongelige bibliotek. Der citeres herfra med tilladelse fra Jens Sigsgaards søn, Peter.

Andre dele af Sigsgaards efterladte papirer findes på Rigsarkivet. Her er fundet materialet vedr. stiftelsen af World Council of Early Childhood Education, der senere har skiftet navn til OMEP (Organisation Mondiale pour l'éducation préscolaire). Se læg *OMEP, kasse 1 1950-1982, artikler m.v.* Jens Sigsgaards privatarkiv, Rigsarkivet.

Ved den stiftende generalforsamling blev præsidiets ledet af den norske psykolog Åse Gruda Skard (1905-1985), der var tæt knyttet til Alva Myrdal i Sverige og danske Anne Marie Nørvig (1893-1959). De tre kvinder oversatte og formidlede hinandens bøger om forældreskab, legetøj og god opdragelse, og var endnu et eksempel på, hvordan de forskellige netværk overlappede hinanden.

Der henvises endvidere til *Children's Playgrounds. International Playgrounds Association*, report 1961, s.29; *European Seminar on Playground Activities, Objects and Leadership, Stockholm 27 May - 7 June 1958*, UN, Geneva, October 1958; IPA ændrede senere navn til International Play Association; Nebelong, Helle: "Den nordiske model", *Legepladsen* nr. 3, september 2013, u.p.; Kragh-Müller, Grethe and Charlotte Ringsmose (eds.): *Nordic Social Pedagogical Approach to Early Years*, Springer 2017; Aasgaard, Reidar et al. (red): *Nordic Childhoods 1700-1960. From Folk Beliefs to Pippi Longstocking*, New York, Routledge, 2017; Brun Petersen, Trine: "Suiting Children for Institutions. The Development, Calibration and Stabilization of the One-piece Snowsuit" i *Journal of Design History*, 2021 (online); Korsvold, Tora: "Revisiting Constructions of Children and Young in Marketing Advertisements: A Historical and Empirical Study of the Norwegian Company Helly Hansen" i *Young* 20, no. 1, 2012 (online); Chéreau, Matthieu et Moïna Fauchier-Delavigne: *L'enfant dans la nature*, Fayard, 2019. Se også Torell Berggren, Viveka: "Clothes for the Active, Playing Child in Sweden in the 1920s to 50s." *BARN - Forskning om barn og barndom i Norden* 28.4 (2021)

s. 96-97

Dahl et al. 2021, s. 113; Andresen, Astrid (red.): *Barnen och välfärdspolitiken. Nordiska barndomar 1900-2000*, Dialogos Förlag, 2011.

Den legepladsarkæologiske 'metode' er inspireret af bl.a. Ingold, Tim: *Being Alive, Essays on movement, knowledge and description*, Routledge, 2011; Tamboukou, Maria: "Archival Research: Unravelling Space/Time/Matter Entanglements and Fragments" i *Qualitative Research* 14, no. 5 (2014): 617-33. Se endvidere de Coninck-Smith, Ning, and Charlotte Appel. (2021).

s. 98-99

Rasmussen, Steen Eiler. *Om at opleve arkitektur*. Aarhus: Archi Tegn, 2012.

Der henvises endvidere til <https://legekunst.nu/> samt Åkerstrøm Andersen, Niels: "Leg som social immunmekanisme i offentlige organisationer" i Knudsen, Hanne, Jens Erik Kristensen og Johan Bundgaard Nielsen (red.): *Leg på spil*, Akademisk forlag 2022, under udgivelse.

